

TÜRKİYE V. DİNÎ YAYINLAR KONGRESİ

Kadın Konulu Dini Yayınlar

02-04 Aralık 2011 - ANKARA

HADİS LİTERATÜRÜNDE KADIN PORTRESİ

Yard. Doç. Dr. Ayşe Esra ŞAHYAR
Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Peygambere imanı Allah'a iman ile beraber ayrılmaz bir bütün addeden İslam dininde, hadisler, Kur'an ile birlikte dinin iki temel dayanağını oluşturur. Bu çerçeveden bakıldığında makbul hadislerde çizilen kadın portresi aynı zamanda İslam'da kadın portresini meydana getirir. Bu nedenle, peygambere iman ve onun sünnetine ittiba eden kadın erkek her müslüman için bu hadisler, her konuda olduğu gibi kadına bakış açısının şekillenmesinde de gönülden bağlanılacak referans metinlerdir.

Sünnete, dolayısıyla hadislere bağlılığın tezahürlerinden biri de hadisleri anlama ve doğru yorumlama çabasıdır. Nitekim elimizde mevcut hadis literatürü de hem sünnete bağlılığın hem de hadis metinlerini doğru anlama ve yorumlama çabasının bir ürünüdür. Bu bağlamda düşünüldüğünde birbirinden bağımsız binlerce hadis metni, hadis kaynaklarının telifi aşamasında bir bütünün parçaları, bazı soruların cevapları ya da bazı sorunların çözümü olarak algılanmak suretiyle adeta yeniden hayat kazanmıştır. Dolayısıyla, hadis literatüründe kadınlarla ilgili konuların mahiyeti, kadın konulu rivayetlerin hangi bağlamlarda ve ne gibi soruların cevabı olarak zikredildiği, literatürdeki ve literatürün telif sürecindeki kadın algısını anlamak bakımından önem arz etmektedir.

Hadis literatüründe kadın portresinin belirlendiği alan literatür müelliflerinin kadınlarla ilgili rivayetleri ele aldıkları bölümler ve konu başlıklarıdır. Oluşturduğu bölümler ve konu başlıkları müellifin düşüncelerini yansıtmaları bakımından önem arz eder. Dolayısıyla literatürde kadın portresinin tespitinin en sağlıklı yolu, kadınlarla ilgili bölümlerin ve konu başlıklarının incelenmesi olacaktır. Ancak şu var ki Hicri 2. yüzyıldan itibaren ilk örnekleri oluşmaya başlayan ve yüzyıllara dayalı bir literatürün bir tebliğ çerçevesinde tetkiki mümkün değildir. Bu nedenle literatürde kadınlarla ilgili bölümler ve konu başlıklarının

tetkikinde hadis literatürünün en güvenilir kabul edilen kaynakları olarak Kütüb-i Sitte esas alınacak, Kütüb-i Sitte içerisinde de hem cami nitelikli oluşu hem de diğerlerine fikri ve usûlî olarak yön vermesi ile tanınip bilinmesi itibarıyla Sahih-i Buhari'de kadın portresine ağırlıklı olarak yer verilecektir. Bu çalışmaya mevzuat edebiyatı denilen uydurma hadislerin derlendiği eserlerin tetkiki dahil edilmeyecektir.

Hadis literatüründe kadın konulu bölümler tetkik edildiğinde Kütüb-i Sitte'nin her birinde yer alan Hayız bölümlerinin tamamı ile Nikah ve Talak bölümlerinin önemli bir kısmının kadın konulu başlıklardan meydana geldiği belirtilebilir. Öte yandan sadece Sünen-i Nesâî'de "İşretu'n-nisa" yani "Kadınlarla güzel geçinme" ismi taşıyan bağımsız bir bölüm bulunmaktadır.

Kadın konulu başlıkların literatüre dağılımı ise muhtevası bakımından şöyle sınıflandırılabilir:

1. KADIN ERKEK EŞİTLİĞİ VURGUSU YAPILAN BAŞLIKLAR

Hadis literatüründe kadınlarla ilgili bazı konu başlıkları, ilgili meselede erkeklerle kadınlar arasında farklılık bulunmadığını, erkek için geçerli hükmün kadın için de geçerli olduğunu vurgulamak üzere oluşturulmuştur.

Mesela, Sahih-i Buhari'de, abdest bölümünde İbnü'l-Müseyyeb'in "الْمَرْأَةُ بِمَنْزِلَةِ الرَّجُلِ" "Kadın erkekle aynı konumdadır" sözü konu başlığına taşınmış, kadınların abdesti ile erkeklerin abdesti arasında bir fark olmayacağı izah edilmiştir.¹

Aynı eserde "erkeğin kadının yerine haccetmesi" ve "kadının erkeğin yerine hac edebilmesi" ard arda iki başlık olarak yer almış,² bu başlıklandırmada haccetmek için sağlığı elvermeyen ya da vefat etmiş bir kadın yerine bir erkeğin ya da bir erkek yerine bir kadının haccedebileceği belirtilerek hac ibadeti alanında eşitliğe işaret edilmiştir.

Diyetler bölümünde ardı ardına gelen iki konu başlığında ise "bir kadını öldüren erkeğe kisas uygulanacağına" ve "yaralama suçlarında da kadın ve erkek arasında kisas uygulanacağına" dair konu başlıkları oluşturulmuştur.³

Rüya tabirleri bölümünde yer alan "kadınların rüyaları" başlığı ise, kadınların gördüğü salih rüyaların erkeklerin gördüğü salih rüyalardan bir farkı olmadığı, bu rüyaların da nübüvetten bir cüz addedileceği düşüncesini izah etmektedir.⁴

Sahih-i Buhari'de, eşitlik fikrini yansıtan kadınlarla ilgili konu başlıklarından biri de haber-i vahidler bölümünde yer almaktadır. Buharî, gerekli vasıflara sahip bir kişinin tek

1 Buhari, Vudû 38.

2 Buhari, Cezau's-sayd, 22, 24

3 Buhari, Diyat 13, 14.

4 Buhari, Ta'bir 13.

başına bildirdiği haberlerin dinî ve hukukî alanda delil olma niteliği taşıdığı iddiasını ispat etmek amacıyla kaleme aldığı bu bölümde bir de “bir kadının tek başına verdiği haber” başlığını oluşturmuş, bir kadının tek başına aktardığı bir bilgi ya da haberin aynı erkeğin tek başına aktardığı bilgi ve haber gibi delil kabul edileceğini belirtmiştir.⁵

Kütüb-i Sitte’de yer alan en kapsamlı Sünen yani fihhi hadisler derlemesi olan Sünen-i Ebu Davud’da da eşitlik vurgusu yapılan birtakım konu başlıkları bulunmaktadır. Örneğin bunlardan biri Namaz bölümünde yer alan “Kadının imam olması” başlığıdır. Ebu Davud bu başlık altında Resulullah’ın Ümmü Varaka isimli bir hanım sahabiyi ev halkına imamlık yapması için görevlendirdiği ve onun için bir müezzin atadığı rivayet edilmiştir.⁶

Ebu Davud’da eşitlik vurgusu yapılan diğer bazı konu başlıklarına dair, Cihad bölümünde yer alan “Kadının eman vermesi” ve Diyet bölümündeki “Kadınların maktülü bağışlaması” başlıklarından söz edilebilir.⁷

Pek çok konuda kadın erkek eşitliğine dair nakledilebilecek önemli bir rivayet olan “Kadınlar ve erkekler bir bütünün iki yarısıdır” rivayeti ise Kütüb-i Sitte’de herhangi bir konu başlığına taşınmamış, Ebu Davud ve Tirmizi’de Taharet bölümlerinde rivayetin söylenme sebebine uygun başlıklar altında nakledilmiştir.⁸

2. KADIN - ERKEK FARKLILIĞI VURGUSU YAPILAN BAZI BAŞLIKLAR

Hadis edebiyatında, kadın erkek farklılığına işaret eden konuları ibadetler ve sosyal hayat alanındaki farklılıklar çerçevesinde ele alabiliriz. Farklılık vurgusu yapmak amacıyla oluşturulan konu başlıklarının önemli bir kısmında farklılığın hicab ve tesettür bağlamında ele alındığı dikkat çekmektedir.

Söz gelimi Buhari’nin, cenazeler bölümünde yer alan, “cenazeyi kadınların değil erkeklerin taşıyacağı” başlığı, farklılıkların ortaya konduğu başlıklardan biridir.⁹ Buhari’nin bu değerlendirmesine dayanak olarak zikrettiği hadis ise, “cenazenin insanların omuzları üzerinde hızla taşınması ve definde acele edilmesi gerektiğini” anlatmaktadır. Buhari, hadis metninde yer alan “cenazenin hızlıca taşınması ve definde acele edilmesi” ifadelerinden yola çıkarak, kadının tesettürlü olarak cenazeyi hızlıca taşıyamayacağı, bu nedenle de defin işlemlerine sadece erkeklerin katılacağı sonucunu elde etmiş, konu başlığını aktardığı hadisin muhtevassından değil tesettür ahkamından hareketle oluşturmuştur.

5 Buhari, Ahbaru'l-âhâd 6.

6 Ebu Davud, Salat 61.

7 Ebu Davud, Cihad 155, Diyât 14.

8 Ebu Davud, Tahare 94; Tirmizi, Tahare 82.

9 Buhari, Cenaiz 51.

Nitekim, Buhari şarihlerinden İbn Hacer de bu sonucun doğrudan değil dolaylı bir sonuç olduğunu izah etmektedir.¹⁰

Kadın erkek farklılığına işaret eden başlıklardan bir diğeri kadınların mescitte itikaf yapmamasıdır. Şarihler bu hükmün de hicab emrinden kaynaklandığı kanaatindedirler. Namaz bölümünde, “Kadınların mescitte erkeklerin arkasında namaz kılması gerektiği” ve “mescitten çabuk ayrılmaları ve mescitte kısa bir süre kalmaları” başlıkları da yine hicab ve tesettürden kaynaklanan farklılıkları vurgulamak amacıyla oluşturulmuş başlıklar arasındadır.¹¹ Nitekim Buhari'nin bu konuda zikrettiği hadisin metninde Resulullah döneminde “kadınların mescitte az kaldıkları” ibaresi açıkça yer almamasına rağmen, rivayetin seyri, onun bu istikamette bir sonuca varmasına imkân sağlamıştır.

3. HİCAB VE TESETTÜR BAĞLAMINDA KADIN KONULU BAŞLIKLAR

Hadis literatüründe, kadınların gerek ibadet hayatında gerek sosyal hayatlarında yer alan bazı uygulamaların hicab ve tesettür ile çelişip çelişmediğini izah niteliğinde birtakım konu başlıkları yer almaktadır. Örneğin “kadınların erkeklerle tavaf yapabilmeleri”, “erkeklerin kadınlara, kadınların erkeklere selam verebilmeleri” başlıkları bu çerçevede değerlendirilebilir.¹²

“Kadının düğünde erkek davetlilere ikramda bulunması ve hizmet etmesinin caiz olduğu”¹³, “yabancı kadın ve erkeğin kalabalık ortamda görüşüp konuşmalarının”¹⁴, “kadınların gösteri yapan erkekleri izlemesinin”¹⁵, “kadının erkeği, erkeğin kadını tedavi etmesinin”¹⁶ ve “kadınların erkeklere hasta ziyaretinde bulunabilmesinin cevazına”¹⁷ dair konu başlıkları tesettür ve mahremiyetle çelişmedikleri vurgusuyla Sahih-i Buhari’de zikredilen kadın konulu başlıklardır.

Sahih-i Müslim’de Giyim-Kuşam bölümünde yer alan “cennete giremeyecek bazı insanlarla ilgili” bir rivayet ise şöyledir: “Giyinik çıplak kadınlar, meyleden ve meylettiren kadınlar, başları deve hörgücü gibi kalkık olan kadınlar, bunlar cennete giremez, cennetin kokusunu dahi alamazlar.”¹⁸

10 İbn Hacer, Fethu'l-bârî bi şerhi Sahihî'l-Buhârî, Beyrut: Daru'l-fıkr, 1415/1995, III, 536.

11 Buhari, Ezan 164, 165.

12 Buhari, Hac 64, İsti'zan 16.

13 Buhari, Nikah 77.

14 Buhari, Nikah 112.

15 Buhari, Nikah 114.

16 Buhari, Tıb 2.

17 Buhari, Mardâ 8.

18 Müslim, Libas 125.

Müslim şarihi Nevevi, hadiste yer alan giyinik çıplaklığa beden bir kısmını örtüp bir kısmını açmak ya da ince ve şeffaf giyinmek, meyletmeye omuzları ve bedeni sallayarak yürümek, başların deve hörgücü gibi kalkık olmasına da başa sarık benzeri aksesuarlar sarılması anlamının verildiğini ifade etmiştir. Nitekim Müslim'in bu hadisi giyim kuşam bölümünde ele alması da bu açıklamayı tercih ettiğini göstermektedir. Ancak Nevevi hadisin bir başka yorumunun daha bulunduğunu söylemektedir. Bu diğer yoruma göre, giyinik çıplaklık, sahip olunan nimetlere karşın Allah'a şükretmemek ve itaat etmemektir. Meyletmek, Allah'a itaatten uzaklaşmaktır. Meylettirmek ise, Allaha itaatten uzaklaştırmaktır. Başların deve hörgücü gibi olması da kibir sebebiyle iman etmemeyi ifade eder.¹⁹ Bu rivayetin Buhari'de nakledilen versiyonuna bakıldığında, "Dünyada giyinik nice kadınlar ahirette çıplaktır" lafızları taşıdığını ve rivayetin ilim bölümünde nakledildiğini görürüz.²⁰ Dolayısıyla Buhari bu rivayeti giyim kuşam ve tesettür bağlamında değil, iman inkar çerçevesinde değerlendirmiş gözükmektedir.

4. KADIN DİNDARLIĞI VE HAYIRLI KADIN PORTRESİ BAĞLAMINDAKİ KONU BAŞLIKLARI

Sahih-i Buhari'nin konu başlıkları çerçevesinde araştırıldığında kadın ve dindarlık konusunda dikkat çeken görüşlerinden birinin enbiya bölümünde yer aldığını görürüz. Buhari Tahrim Suresi'nin 11 ve 12. ayetlerini tefsir etmek üzere oluşturduğu konu başlığında şu merfu hadisi zikretmiştir: "Erkeklerden pek çok kişi kemale erdi. Kadınlardan ise sadece Firavun'un karısı Asiye ile İmran kızı Meryem kemale erdi."²¹ İbn Hacer, bu hadisin şerhinde hadiste yer alan kemale ermek ifadesinin nübüvvet olduğunu belirtmekte, bu istidlali Buhari'ye de nispet etmektedir. Dolayısıyla Buhari'ye göre bu iki kadın birer peygamberdir.²² Nitekim ilgili ayet ve hadisleri enbiya bölümünde ele alması da İbn Hacer'in istidlalini desteklemektedir.

Sahih-i Buhari'de hayırlı kadın portresine dair zikredilen rivayetlerden biri şöyledir: Hz. Peygamber, "Develere binen kadınlar yani Arap kadınları, arasında en hayırlı kadınların Kureyş kadınları olduğunu" söylemiş ve onları "küçük çocuğa karşı en şefkatli, kocanın sahip olduklarını en iyi koruyup gözeten kadınlar" olarak vasfetmiştir. Buhari bu rivayeti Nikah bölümünde "evlenilecek kadında aranması gereken vasıflar" başlığı altında ele almıştır.²³ Böylece hadisi metnin akla ilk getirdiği anlam olan "Kureyş kabilesine

19 Nevevî, Şerhu'n-Nevevi alâ Sahih-i Müslim, Beyrut: Daru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1392, XVII, 190, 191.

20 Buhari, İlim 40, Teheccüd 5, Edeb 121, Fiten 6.

21 Buhari, Enbiya 32.

22 İbn Hacer, Feth, VII, 110.

23 Buhari, Nikah 12.

mensup kadınların en hayırlı Arap kadınlar olması" bağlamından ziyade, evlenilecek kadında aranması gereken vasıflar bakımından değerlendirmiştir. Müslim'de ise bu rivayet ahabın faziletleri ile ilgili bir husus olarak "Kureyş kadınlarının faziletleri" çerçevesinde değerlendirilmiştir.²⁴

Evlenilecek kadında aranacak vasıflarla ilgili Sünen-i Ebu Davud'da yer alan bir konu başlığı da Nikah bölümünde yer alan "Kısır kadınla evlenmenin yasaklanması" şeklindedir. Ebu Davud'un bu başlık altında naklettiği rivayet Resulullah'ın "doğurgan olan ve sizi seven kadınlarla evlenin" tavsiyesini ihtiva etmektedir.²⁵ Tavsiye nitelikli olarak anlaşılması dinin genel esaslarına daha uygun olan bu rivayet Ebu Davud tarafından "yasaklama" olarak değerlendirilerek konu başlığına taşınmıştır. Doğurgan kadının hayırlı olduğu vurgusunun Ebu Davud'da karşımıza çıktığı bir bölüm de Tıb bölümüdür. Ebu Davud'un "uğursuzluk" başlığı altında naklettiği hadisler arasında bazı Ebu Davud nüshalarında Hz. Ömer'e atfen ve senetsiz olarak "Evdeki hasır, kısır kadından hayırlıdır" sözü yer almaktadır.²⁶ Bu rivayetin bazı Ebu Davud nüshalarında yer almaması²⁷ akla müdrec olduğu fikrini getirmektedir. Nitekim İbnu'l-Cevzi, İbn Hibban'a atfen bu rivayetin uydurma olduğunu ifade etmiştir. Suyuti ve İbn Arrak'a göre de uydurma olan bu rivayetin Sünen-i Ebu Davud'a derc edilmiş olması araştırmaya değer bir durumdur.²⁸

Sünen-i Nesâî'nin Nikah bölümünde ise hayırlı kadının vasıfları ile ilgili "hangi kadın hayırlıdır" başlığı yer almaktadır. Bu başlık altında Nesâî'nin rivayet ettiği hadise göre hayırlı kadın "Bakıldığında mutlu eden, itaatkâr, şahsı ve malı ile ilgili konularda kocasına ihanet etmeyen" kadındır.²⁹

Hayırlı kadının vasıflarına dair Buhari'nin zikrettiği bir konu başlığı ise İlim bölümünde yer almaktadır. Bu başlıkta haya duygusunun öğrenmeye engel olmaması gerektiği ele alınırken, Ensar kadınları örnek gösterilmiş, Hz. Aişe'nin "Dinlerini öğrenmelerine haya duygularının engel olmadığı ensar kadınları ne iyi kadınlardır" demesi de konu başlığına taşınmıştır.³⁰ Dolayısıyla dinini anlama çabası içinde olan kadınlar, kadın erkek herkese örnek olarak sunulan hayırlı kadınlar olarak vassfedilmiştir.

24 Müslim, Fedâilu's-sahabe, 300-302.

25 Ebu Davud, Nikah 3

26 Ebu Davud, Tıb 24.

27 Azimâbâdi, Avnu'l-ma'bûd şerhu Sünen-i Ebî Dâvud, Beyrut: Daru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1415, X, 298.

28 İbnu'l-Cevzî, el-Mevzûât, Medine: el-Mektebetü's-selefiyye, 1386/1966, II, 268; Suyûtî, el-Leâli'l-masnâa, Beyrut: Daru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1417/1996, II, 142; İbn Arrak, Tenzihu's-şerîa, Beyrut: Daru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1399, II, 201.

29 Nesâî, Nikah 14.

30 Buhari, İlim 50.

Hadis kaynaklarında, kadın portresi çerçevesinde ele alınan konu başlıklarından bir kısmı da cinsel kimliğin korunmasına yöneliktir. “Kadına benzemeye çalışan erkekler ve erkeğe benzemeye çalışan kadınların lanetlendiğine dair” rivayet Sahih-i Buhari’de Libas bölümünde zikredilmiş, böylece gerek kadın gerek erkeğin cinsel kimliğini koruması giyim kuşamdaki farklılıklar doğrultusunda ele alınmıştır. İpek giysi, altın yüzük, kolye, gerdanlık ve küpenin kadınlara özgü olduğu farklı konu başlıklarında vurgulanmıştır.³¹ Buhari’nin kolye, gerdanlık ve küpeyi kadınlara özgü takılar olarak değerlendirdiği başlıkların akabinde, istidlalde bulunduğu hadislerde bu takıları erkeklere yasaklayan bir ifade bulunmamaktadır. Bu başlıklarda zikrettiği hadisler kadınların takılarını sadaka olarak vermelerine dair hadislerdir. Ancak Buhari bu rivayetleri sadaka vermek ile ilgili başlıklar arasında ele almasının yanı sıra giyim kuşam bölümünde, kadın ve erkeğin cinsel kimliklerini koruma anlamında değerlendirerek zikretmiştir.

5. CAHİLİYEDEN İSLAM’A GEÇİŞ SÜRECİ DÜZENLEMELERİNE DAİR KADIN KONULU BAŞLIKLAR

Cahiliyeden İslam’a geçiş sürecini yansıtan kadınlarla ilgili pek çok yeni düzenleme hadis literatürünün konu başlıklarında yer edinmiştir. Kız çocukların mirastan pay almaları, kadın ve çocukların miras almaları İslam’la birlikte toplumun hayatına girmiş yeni uygulamalar olarak kadın konulu başlıklar arasında yer almıştır.³² Bunların yanı sıra Buhari’nin cahiliye düşüncesinden kalma birtakım anlayışları silme çabasının ürünü olarak dikkat çeken konu başlıklarından biri de zorla nikâhın caiz olmayacağı, evlenecek kıza mutlaka fikrinin sorulması gerektiğini anlatan konu başlığıdır. Hadis musannifleri bu hususla ilgili olarak Resulullah’ın babası tarafından zorla evlendirilen bir kadının nikâhını iptal ettiğine dair bir rivayet nakletmişlerdir.³³ Sahih Buhari’nin ikrah bölümünde ele alınan bir konu başlığı ise tecavüze uğrayan kadına had cezası uygulanmayacağıdır.³⁴ Bu başlık muhtemelen tecavüze uğrayan kadına da zina etmiş muamelesi yapan cahili anlayışı red sadedinde vurgulanmış olmalıdır.

Cahiliyeden kalma alışkanlıkları giderme sadedinde ele alınan başlıklar arasında, malesef hiçbir zaman güncelliğini yitirmeyen bir vakıa olarak “kadına karşı şiddetin yasaklanması” konusu da yer almaktadır.³⁵

31 Buhari, Libas, 30, 56, 57, 59, 61.

32 Örnek olarak bk. Buhari, Feraiz 6; Ebu Davud, Feraiz 5, 18; Tirmizi, Feraiz 3, 6, 7, 11, 23.

33 Buhari, Nikah 42, İkraḥ 3; Ebu Davud, Nikah, 24, 25; Nesai, Nikah 35, 36.

34 Buhari, İkraḥ, 6.

35 Buhari, Nikah 93; Tirmizi, Tefsir (eş-Şems) 1; İbn Mace, Nikah 51.

6. AİLE HAYATINDA KADIN PORTRESİNE DAİR KONU BAŞLIKLARI

Hadis literatüründe aile hayatında kadının ve erkeğin görev ve sorumluluklarına dair rivayetler daha ziyade nikâh bölümlerinde ele alınmıştır. Buhari de Nikâh bölümünde, kadının aile içindeki konumuna dair “kadının kocasının evinin çobanı yani yönetici ve idarecisi olduğunu” izah eden bir konu başlığı oluşturmuştur. Bunun hemen ardından gelen başlık ise, “Allah’ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur” ayetinin tefsiridir.³⁶ Buhari’nin bu iki başlığı ard arda zikretmesi, ailenin idaresi ve yönetiminde kadınların da erkekler gibi mesuliyeti bulunduğu, her birinin diğerine olan üstün özelliklerine bağlı olarak bu yönetimi paylaşacakları fikrini benimsediğini düşündürmektedir.

Aile hayatında kadın portresine dair Buhari’nin ele aldığı diğer konu başlıklarına gelince, “kadının erkeğe evlenme teklif edebileceği”³⁷, “kadının kocasının ve çocuklarının geçimini sağlması halinde bu harcamaların sadaka hükmünde olacağı”³⁸, “kadının evinde ev işlerini yapması”³⁹, “kocasının malını mülkünü koruması gerektiği”⁴⁰, “kocasının çocuklarına bakması”⁴¹, “Allah’a isyana yani günah işlemeye sevk etmesi halinde kocasına itaat etmemesi” gerektiğidir.⁴² Ancak bu başlıkların hepsi fihki sorumluluğu anlatan rivayetlerden meydana gelmemiştir. Bazı konu başlıklarını örfi uygulamaları tespit nitelikli rivayetler izlemiştir. Örnek verilecek olursa, kadının ev işleri yapması başlığı altında zikrettiği hadis Hz. Fatıma’nın ev işlerinden duyduğu yorgunluğu Resulullah’a anlatması ve hizmetçi talep etmesi ile ilgili bir rivayettir. Kadının kocasının çocuklarına bakması başlığı altında ise Cabir b. Abdullah’ın yetim kızkardeşleri ile ilgilenebilmesi için kendisinden yaşça büyük bir kadınla evlenmesi rivayeti zikredilmiştir. Nitekim Buhari şarihleri de bu başlıktan bir zorunluluk hükmü elde edilemeyeceğini, bu davranışın güzel huylu ve din-dar kadınların ahlaki özellikleri arasında ele alınabileceğini belirtmişlerdir.⁴³

Kadınlarla ilgili hadisleri anlama ve yorumlama konusunda literatürdeki farklılıkları gösteren ilginç bir örnek, Resulullah’ın yolculuk sırasında kervanda bulunan kadınlar için “kristaller” benzetmesi yaptığı rivayette ortaya çıkmaktadır. Bu rivayete göre, Kervan sürücüsü Enşece, beyitler söyleyerek develeri hızla yürütmektedir. Bunun üzerine Hz.

36 Buhari, Nikah, 90-91.

37 Buhari, Nikah 32.

38 Buhari, Zekat 48; Müslim, Zekat 45.

39 Buhari, Nafakat 6.

40 Buhari, Nafakat 10.

41 Buhari, Nafakat 12.

42 Buhari, Nikah 94.

43 İbn Hacer, Fethu'l-bari, X, 643; Aynî, Umdetu'l-kârî, Beyrut: Daru İhyai't-turâsi'l-Arabî, ts., XXI, 24.

Peygamber Enşece'ye "Yavaş ol, Enşece" diye seslenmiş, ardından kervandaki kadınlara işaret ederek, kristalleri götürüyorsun" buyurmuştur. Bu hadis bazı hadisçiler tarafından "develeri böyle hızlandırma, kadınları hızlı sürüşle incitme" anlamında değerlendirilirken bazıları Enşece'nin güzel sesiyle beyitler söylemesini dikkate alıp "Ağır ol, böyle beyitler okuyup da kadınları etkileme" anlamında değerlendirmiştir. Bu durumda kadınlar hakkındaki kristaller benzetmesi "narin ve nazik" anlamında değerlendirilebildiği gibi "güzel sestem etkilenme" manasında da yorumlanabilmektedir.⁴⁴ Nitekim Buhari'nin tercih ettiği yorum, ikincisidir ve bu nedenle hadisi "tarizle konuşma" başlığı altında ele almıştır.⁴⁵ Müslim ise birinci anlamı tercih etmiş olmalı ki hadisi Fezail bölümünde nakletmiştir. Sahih-i Müslim'de bu rivayet, "Hz. Peygamberin kadınlara şefkati" başlığı altında yer almıştır.⁴⁶

Kadının kaburga kemiğine benzetilerek hassas ve kırılğan oluşunu anlatan rivayet ise Buhari tarafından, "kadınlarla geçinmekle ilgili" bir konu başlığı altında ele alınmış, böylece kadınlarla muamelede yapılarının dikkate alınması gerektiğini vurgulayan bir çerçevede değerlendirilmiştir.⁴⁷ "Erkeğin en ağır imtihanının kadınlı olacağını" ifade eden rivayet ise, Tegabun suresinin 14. ayetinin zikredildiği bir başlık altında rivayet edilmiştir.⁴⁸ Eş ve çocukların beklenmedik yerlerde kişiyi günaha sokup ahiret hazırlığından alıkoyacağını anlatıldığı ve dikkatli olunması istenen bu ayete paralel olarak bu rivayetin ele alınması Buhari'nin yorumu bakımından önem arz etmektedir. Zira bu yorumla birlikte pek çok hadis kaynağında kadının fitne olması, uğursuzluğu şeklinde tercüme edilen söz konusu hadislerdeki lafızların Buhari tarafından ilgili ayete paralel biçimde, "ahiret amellerinden alıkoyabilen ağır birer imtihan vesilesi" olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır.⁴⁹ Aynı rivayet Buhari'nin talebesi Tirmizi tarafından da Edeb kitabında "Kadınlarla sınanmak konusunda dikkatli olmak" başlığı altında nakledilmiş, âdâb-ı muâşeret çerçevesinde değerlendirilmiştir.⁵⁰ İbn Mace ise bu rivayeti Fiten bölümünde naklederek lafzî bir yorumu tercih etmiş gözükmektedir.⁵¹

Hadis literatüründe aile içinde kadın portresine dair ele alınan konu başlıklarından biri de kadın kıskançlığıdır. Nitekim Nesâi es-Sünen'in "Kadınlarla geçinme" bölümünde "kıskançlık" başlığı oluşturmuş ve ümmühat-ı müminin kıskançlıklarını anlatan on

44 İbn Hacer, Fethu'l-bari, XII, 180; Aynî, Umdetu'l-kârî, XXII, 185.

45 Buhari, Edeb 116.

46 Müslim, Fedail 70.

47 Buhari, Nikah 79.

48 Buhari, Nikah 17.

49 Kurtubi, el-Cami li ahkâmi'l-Kur'an, Kahire 1964, XVIII, 141; İbn Kesir, Tefsiru Kur'âni'l-azîm, yy: Daru Taybe, 1420/1999, VIII, 139.

50 Tirmizi, Edeb 31.

51 İbn Mace, Fiten 36.

rivayet nakletmiştir.⁵² Tercih ettiği rivayetler, Nesâî'nin kadın kıskançlığı konusunu çok eşle evliliğin bir sonucu olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Sahih-i Buhari'de ise "kıskançlık" ve "kadınların kıskançlığı" başlıkları ayrı ayrı ele alınmıştır. Buhari, genel olarak "kıskançlık" hakkında oluşturduğu başlıkta, ashabtan Zübeyr b. el-Avvam'ın ve Hz. Ömer'in kıskançlıklarına dair hadisler nakletmiştir.⁵³ Bu çerçeveden bakıldığında gerek kadın gerek erkek kıskançlığı tabii bir hal olarak ele alınmış, eşlerin ilişkilerinde dikkate alması gereken bir husus olarak takdim edilmiştir. Tirmizi'de ise "kıskançlık" başlığı, emzirme bölümünde yer almaktadır. Tirmizi'nin burada naklettiği rivayet kıskançlığı hem ilahi hem beşeri bir sıfat olarak tarif etmekte, ilahi sıfat olarak "haram işlenmesinden duyulan rahatsızlık" anlamında izah edilmektedir.⁵⁴ Bu bağlamda kıskançlık sadece kadınsal bir vasıf olarak görülmemiş, olumlu bir anlam yüklenerek yorumlanmış olmaktadır.

7. SOSYAL HAYATTA KADIN PORTRESİNE DAİR KONU BAŞLIKLARI

Sahih-i Buhari'de sosyal hayatta kadın portresine dair konu başlıkları ilim, namaz, ezan, bayram namazları, alış-veriş, şahitlikler ve cihad bölümlerine dağılmış durumdadır. İlim bölümünde imamın kadınlara vaaz etmesi ve kadınlara eğitim öğretim için gün tahsis edilmesi konuları işlenmiştir.⁵⁵ İbadetler alanında ise kadınların geceleyin ve karanlık vakitlerde mescide gelmesi bir konu başlığı halinde işlenmiş, burada Resulullah'ın kadınların gece mescide gelmelerine izin verilmesi gerektiğini bildirdiğine dair hadisler nakledilmiştir.⁵⁶ Bayram namazları bölümünde ise Buhari "kadınların bayram namazı için mescide gelmeleri" başlığı oluşturmuş, bu başlık altında da Hz. Peygamberin ergenlik çağındaki kızlar, genç kızlar hatta adetli kadınlar dahil tüm kadınları bayram günü namazgaha çağırıldığı nakledilmiştir.⁵⁷

Sahih-i Buhari'de sosyal hayatta kadın portresine dair en çok konu başlığının yer aldığı bölüm Cihad bölümüdür. Cihad bölümünde kadınların cihada katılması, savaşta erkeklerle su taşımaları, ölü ve yaralıları taşımaları, erkeklerle beraber savaşmaları, kadınların deniz aşırı seferlere katılmaları, Resulullah'ın kadınlar için de cihada katılabilmeleri ve şehit olabilmeleri için dua etmesi konuları işlenmiştir.⁵⁸ Sahih-i Buhari'de, kadınların cihada katılmalarının hicab emrine muhalafet içermediğini vurgulamak üzere, ilgili rivayetlerin

52 Nesai, İşretü'n-nisa, 4.

53 Buhari, Nikah 107, 108.

54 Tirmizi, Radâ' 14.

55 Buhari, İlim 32, 36.

56 Buhari, Ezan 162.

57 Buhari, Salatu'l-İdeyn 15.

58 Buhari, Cihad, 62- 67.

arasında, Hz. Aişe'nin, Resulullah ile beraber bazı gazvelere katılmasının hicab emrinden sonra olduğunu izah ettiği rivayete yer verilmiş olması dikkat çekicidir.⁵⁹

Sosyal hayatta kadın portresine dair literatürde yer alan kadın konulu rivayetlerden biri de kadınların yönetici olmasıdır. "Başlarında kadın olan kavmin felah bulmayacağına" dair rivayet, Sahih-i Buhari'nin Megazi Bölümünde, Resulullah'ın Kısra'ya mektup yazması başlığında yer almıştır.⁶⁰ Zira Resulullah'ın İslam'a davet mektubunu yırtan Sasaniler hakkında Hz. Peygamberin beddua ettiği, bunu izleyen birkaç senede hanedanda devleti yönetecek hiçbir erkek kalmadığı ve nihayetinde bir kadının imparatorluğun başına getirildiği bilinmektedir. Nesai ise aynı rivayeti "kadınların hâkim ve kadılık yapamayacağına" dair bir başlık altında zikretmiştir.⁶¹ Bu durumda Buhari'nin söz konusu hadisten genel bir hüküm çıkarmadığı, bu hadisin, Resulullah'ın mektubunu yırtıp atan Sasaniler hakkında söylendiği fikrini benimsediği izlenimi vermektedir. Nesâî ise bu rivayeti sadece idari alanda değil, hukukî alanda da kadın otoritesinin kabul edilemeyeceği sonucuna götürecektir bir bağlamda nakletmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kadınlarla ilgili hadislerin ele alınış ve naklediliş biçimi doğal olarak, hadis eserlerinin telif edildiği dönemin soru ve problemlerini çözmeye ve izah etmeye yöneliktir. Ancak şu var ki kadın portresi ya da kadın algısı, sosyal hayatta ve aile hayatında kadının rolüne dair sorulan sorular ve çözüm bekleyen problemler her dönemde ve zeminde benzerlikler gösterebileceği gibi tabii olarak değişiklikler de arz edebilir. Elimizde bugün cevabını aradığımız birçok konuya da açıklık getirebilecek kadar zengin bir hadis külliyatı bulunmaktadır. Dolayısıyla gerek akademik çalışmalarda, gerek yayın faaliyetlerinde hadis literatürü yeniden taranmalıdır. İşte bu noktada Buhari başta olmak üzere müelliflerin, bir rivayetten pek çok bölümde yararlanıp aynı hadisi birçok konu başlığı altında kullanması ve tabiri caizse rivayetlerin satır aralarını okuyarak cevabını aradıkları sorulara çözümler oluşturmaları göz ardı edilmemesi gereken bir yöntem olmalıdır.

Öte yandan her konuda olduğu gibi kadınlarla ilgili hadislerin yorum ve değerlendirilmesinde de hadis musanniflerinin bakış açıları, hadisleri hangi bölüm ve konu başlığı altında zikrederek nasıl yorumladıkları, mutlaka incelenmelidir. Zira hadis literatüründe kadın portresine dair birçok rivayet bağlamından uzak değerlendirildiği için zaman zaman doğru anlaşılammıştır.

59 Buhari, Cihad, 64.

60 Buhari, Megazi, 82.

61 Nesâî, Âdâbu'l-kudât 8.

Oturum Başkanı:- Belki biraz haksızlık yapıyoruz sunucularımıza ama başışlasınlar çünkü ellerindeki malzemeyi görüyorum, bir saatte ancak sunabilirler. Özetlerini istemiş oluyoruz. Zaten basılacak, basıldığında kamuoyu istifade edecektir.

Çok teşekkür ediyorum Ayşe Esra Hanım. Gayet güzel Kütüb-ü Sitte'den yola çıkarak Riyâzî kaynaklarından da bize hadislerdeki kadın pörtresini hem vakti de iyi kullanarak zamanında tamamlamış oldular. Teşekkür ediyorum.

Söz sırası dördüncü olarak "İslam Fıkıh Kültüründe Kadın Algısının Analizi" başlığıyla Sayın Prof. Dr. Faruk Beşer Hocamızda.

Hocam buyurunuz.